

Zbornik dostojan znanstvene djelatnosti slavljnika

Dijalekti, jezična povijest i tradicija. Zbornik u čast Josipu Lisca.
2020. Ur. Josip Bratulić, Gordana Čupković, Josip Galić.
Zadar: Sveučilište u Zadru – Matica hrvatska – Ogranak Matice
hrvatske u Zadru. 886 str.

Velika mi je čast predstaviti ovaj zbornik koji je izašao u čast 70. rođendana prof. emer. Josipa Lisca, člana suradnika Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, jednog od najuglednijih hrvatskih jezikoslovaca uopće i mojeg uzora u dijalektološkom radu. O kakvom je znanstveniku riječ, dovoljno govori *Bibliografija Josipa Lisca* na kraju ovog zbornika: 14 knjiga, 279 znanstvenih radova, 674 stručna rada, 6 detaljnih dijalektoloških karti i 20 uredništva knjiga. Od njegovih uredništva brojnih časopisa dovoljno je istaknuti *Croaticu et Slavicu Iadertinu* koja je u rekordnom vremenu postala jedna od naših vodećih filoloških publikacija. Dobro znajući koliki je Profesor perfekcionista i koliko svaka njegova napisana riječ ima ozbiljnu težinu, onda poštovanje postaje još veće. Od svih njegovih djela meni su najviše pomogle *Hrvatska dijalektologija 1. (Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja)* i *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje* zahvaljujući kojima sam kao znanstvenik koji se bavio pretežno kajkavskim narječjem dobio detaljan i jasan uvid i u druga dva segmenta hrvatskog jezika, a za što bih, da nije bilo tih dviju knjiga, trebao potrošiti godine i godine učenja s vrlo neizvjesnim ishodom sintetičkog shvaćanja cjeline koje nam je Profesor darovao. Slične sam pohvale o tim knjigama čuo i od brojnih drugih kolegica i kolega.

Zbornik koji je pred nama, i kvalitetom radova i ugledom njihovih autora i opsegom (49 radova na 888 stranica) svjedoči o velikom poštovanju Profesora svih onih koji su bili pozvani da sudjeluju svojim priložima. Kako u današnjim kriterijima za napredovanje u znanstvenim zvanjima domaći zbornici donose vrlo malo „bodova“ (imam iskustvo kao član Matičnog odbora za filologiju već u trećem mandatu), zna se dogoditi da autori u njima sudjeluju s manje kvalitetnim (ili čak recikliranim) radovima, no ovdje to nikako nije bio slučaj. Svaki rad iz ovog zbornika svjedoči o izuzetnoj želji njihovih autora da se pred Profesorom iskažu. Kako i naziv zbornika govori, povijest hrvatskog jezika (u širokom obuhvatu od srednjovjekovne pismenosti do suvremenosti) i dijalektologija (s podjednako dubokim uronom u sva tri hrvatska narječja, ali ne samo u njih već i govore jezika susjednih naroda) u središtu su Profesorova znanstvenog interesa i najveći je broj radova upravo iz tih područja.

Radovi su poredani po abecednom redu prezimena autora. Najprije ću spomenuti za ovaj zbornik i slavljenuka kojemu je posvećen vrlo prikladan rad pod nazivom *Prilog proučavanju odraza osobnoga imena Josip u hrvatskoj antroponimiji* u kojem je Domagoj Vidović obradio različite odraze Profesorova osobna imena unutar hrvatskoga osobnoimenskog fonda. Tih odraza ima preko stotinu, a ja ću skromno pridodati i jedan nespomenuti, a to je oblik *Joži* (G *Jožija*) koji je čest u donjem Međimurju. Ranko Matasović u radu *Jedna urnebesna etimologija* predlaže novu etimologiju riječi *urnebes*. Odbacuje dosadašnje teorije da je u korišćenu imenica *nebo* jer smatra da se ona može izvesti iz talijanske fraze *urlo bello* ‘budalasto urlikanje’. Etimologijom se bavi i Milan Mihaljević u radu »*Rahomeča*« – *jednokratnica iz Vinodolskog zbornika*. Smatra da je korijen riječi *rahomeča* ‘vika, graja, galama’ isti kao kod glagola *raholiti / rakoliti* ‘kokodakati, veseliti se, šepiriti se’. Stjepan Damjanović u radu *Bilješke o sklonidbi imenica u najstarijoj hrvatskoj tiskanoj knjizi* govori o mnogobrojnim previranjima u sklonidbenom sustavu imenica u *Misalu po zakonu rimskoga dvora* iz 1483. g. koji su rezultirali višestrukim rješenjima (npr. u G jd. *slova* i *slovese*, *sina* i *sinu*). Ugledni američki slavist Marc L. Greenberg u radu *The Western South Slavic Change -l > o / -a and Attendant Phenomena: Diachronic, Diatopic, Terminological, and Typological Considerations* govori o vokalizaciji *l* – jednoj od mnogih promjena koje su se dogodile nakon i zbog gubljenja slabih jerova i koja je karakteristična za štokavske govore, ali i neke čakavske i kajkavske govore. Ruski slavist Andrey N. Sobolev u radu *O definicijama lingvonima »torlački« u južnoslavenskoj dijalektologiji* razmatra semantički opseg tog lingvonima u južnoslavenskoj dijalektologiji. Tatjana Ivanovna Vendina sa Instituta za slavistiku Ruske akademije u radu »*Općeslavenski lingvistički atlas*« i *novi pravci u slavenskoj dijalektologiji* govori o problemima jezične geografije i dijalektologije oslanjajući se na opsežni materijal Općeslavenskog lingvističkog atlasa i velikim interpretacijskim mogućnostima u razumijevanju leksika prikazanog na tim kartama. Marina Jurišić s Instituta za srpski jezik SANU u članku *Izumiti u značenju ‘zaboraviti’ u srpskim narodnim govorima* govori o zemljopisnom rasporedu na srpskom jezičnom prostoru, tog, za taj glagol, specifičnog značenja (uobičajeno je značenje u srpskim govorima ‘smisliti, pronaći’). Senahid Halilović, ugledni bosanskohercegovački slavist, u članku *Razvoj dijalektologije u Bosni i Hercegovini* konstatira da su dijalektološka istraživanja u Bosni i Hercegovini, usprkos mnogim značajnim radovima (u kojima se između ostalih ističu i ona profesora Lisca) još uvijek vrlo skromna (posebice na području akcentuacije, leksikologije, tvorbe riječi i sintakse). Leksikologiji hercegovačkih govora vrijedan je doprinos rad *Hidronimi Mostarsko blato i Hutovo blato* Helene Dragić. U članku su osim lingvističkih, spomenuti i mnogi vrijedni etnološki podatci. Mate Kapović u radu *On the retraction of the neo-circumflex in čakavian* stavlja naglasak na uspostavljanje točne gra-

nice južne izoglose retrakcije neocirkumfleksa (svih mogućih izvora) te sjeverne retrakcije unutrašnjeg kontrakcijskog neocirkumfleksa. Kornelija Kuvač-Levačić u članku *Josip Lisac o hrvatskoj književnosti 19. st.* ističe da je Profesor velik dio svoje znanstvene pozornosti usmjerio i prema hrvatskoj književnosti, kako onoj na standardnom jeziku, tako i dijalektnoj. Napominje da je povezivao smjene jezičnih politika i međusobna suprotstavljanja filoloških škola 19. st. s autorskim jezičnim izborima ukazujući time na spregu ideologije, jezika i književnosti, a također je ukazivao i na učinkovitost dijalekata i dijalektizama na pojedine autorske stilove. Cvijeta Pavlović u radu *Filologija i književnost: Josip Lisac kao priređivač putopisa Jakova Pletikose »Putovanje k Jerozolimu« god. 1752.* ističe Profesorove zasluge za afirmaciju Pletikosina putopisa kao vrlo važnog za hrvatsku filologiju jer on predstavlja izvorište za sve buduće znanstvene pristupe toj književnoj vrsti. Mirjana Crnić Novosel i Marija Malnar Jurišić u radu *Gorski kotar u djelima Josipa Lisca* opisuju Profesorov izniman doprinos dijalektološkim istraživanjima Gorskoga kotara. Autorice su njegove radove o toj tematici podijelile po cjelinama i opisale ih, što će biti velika pomoć u snalaženju svima zainteresiranima za jezik tog područja. Ivan Magaš u radu *Josip Lisac i govori zadarskog područja* daje pregled Profesorovih najvažnijih prinosa u govorima zadarskoga širega područja i njegovih prinosa o piscima koji su djelovali u Zadru, odnosno o jeziku njihovih djela. Također govori o Profesorovom angažmanu u Ogranku Matice hrvatske u Zadru te doprinosu dijalektnoj leksikografiji zadarskoga kraja. Vuk-Tadija Barbarić u radu *Grafija »Predika« Josipa Banovca s osobitim obzirom na Maretićevu »Istoriju hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima«* pokazuje da je grafija tog djela u vrlo visokom stupnju regularizacije i da je Banovac s vremenom sve više naginjao morfološkom pravopisu. Nikola Benčić u radu *Starija razmišljanja o gradišćansko-hrvatskom jeziku* piše o pismu jednog župnika biskupu Josefu Viltu (početak 19. st.) u kojem apelira na revitalizaciju hrvatskog jezika u zapadnoj Ugarskoj. Đuro Blažeka u radu *Mali prikaz razlikovnosti leksika između govora Preloga i nekih susjednih govora (I.)* daje prijedlog istraživanja leksika u susjednim govorima mjesnog govora za koji je već izrađen poveći znanstveni rječnik. Željka Brlobaš u radu *Jezična obilježja djela »Jačke« (1750.) Jurja Muliha* želi potvrditi da se u tom Mulihovom djelu koje se smatra kajkavskim prožimaju i čakavska jezična obilježja. Gordana Čupković je u radu *Theme as Entity in Space: on the Figurative Meaning of the Prepositional Construction vrh-Genitive* s aspekta funkcionalne gramatike i kognitivne semantike na primjerima starije hrvatske književnosti proučila uporabu varijante prijedložne konstrukcije vrh-genitiv u prenesenom značenju usmjerenosti govora te označavanja predmeta govora i teme. Vjekoslav Ćosić je u radu *Marcel Kušar u Zadru (1895.-1914.)* prikazao djelovanje Marcela Kušara, profesora hrvatskoga jezika na zadarskim gimnazijama, kroz njegova djela objavljena u navedenom

razdoblju. Goran Filipi i Vlado Jurcan u radu *Rječnik govora sela Rahovci u Istri (izabrane ogledne natuknice pod a i b)* najavljuju svoj rječnik koji će biti peti rječnik govora jednoga jugozapadnog istarskog dijalekta i predočuju njegovu koncepciju. Josip Galić u radu *O jeziku zadarskoga prikazanja o Juditi* opisuje fonološke, morfološke, sintaktičke i leksičke osobitosti tog latiničnog rukopisa nepoznatog autora, za koji se smatra da je nastao na nekom od otoka zadarskoga područja krajem 17. ili početkom 18. st. Sanja Holjevac u radu *Knjižica »O sve-toj Stošiji mučenici, svetom Dunatu biskupu i svetom Šimunu proroku i.t.d. Štenje i kratki razgovori« (Rijeka, 1878.) kao izvor za filološka istraživanja* predstavlja sadržaj i strukturu te knjižice koja sadrži propovijedi zadarskoga kanonika, župnika i pisca Vicka Ivčevića posvećene zadarskoj zaštitnici. Marijana Horvat i Barbara Štebih Golub u radu *Hrvatske dopreporodne slovnice kao priručnici za učenje hrvatskoga kao stranog jezika* dokazuju na korpusu odabranih štokavskih i kajkavskih gramatika iz dopreporodnog razdoblja da ih možemo smatrati priručnicima za učenje hrvatskoga namijenjenih strancima. Boris Kuzmić u radu *O jeziku kajkavskog pjesništva Jasne Vuge* analizira jezik autoričine pisane građe i uspoređuje ju sa stanjem u jeziku stare kajkavske književnosti i suvremenim turopoljskim govorima čija je autorica izvorna govornica. Persida Lazarević di Giacomo u radu *»Ljiljan modri«: ilirska ideja Ch. F. Temlera govori o ilirskim idejama Christiana Friedricha Temlera (1717-1780), poznatog danskog političara i filologa, a na temelju njegovog neobjavljenog rukopisa. Anđela Milinović-Hrga u radu *Jezične osobitosti privatnih pisama Ivana Meštrovića* analizira jezične značajke privatnih pisama koja je Ivan Meštrović pisao prijatelju Ivi Tartagli od 1905. do 1947. Jezične osobitosti Meštrovićevih privatnih pisama uspoređuju se s tadašnjom kodificiranom standardnojezičnom normom. Ivana Nežić u radu *»Kede jončići toncajo, a farfali sanjojo«: o labinskoj cakavici u poeziji Zdenke Višković Vukić* govori o jeziku poezije jednog od prvih imena istarskog dijalektalnoga pjesništva, a koje je pisano izvornom labinskom cakavicom. Božidar Pe-trač u članku *Filološki prilozi Pavla Tijana* govori o poznatom enciklopedistu i uredniku koji je bitno obilježio kulture hrvatskog i španjolskog naroda. On je bio među onim jezikoslovcima koji su 1937. utemeljili društvo *Hrvatski jezik* i osnovali istoimeni časopis kojemu je Tijan bio odgovorni urednik. Danko Plevnik u radu *Kultiviranje potrebe i sposobnosti cjeloživotnog čitanja* govori o problemima učeničke recepcije lektire. Predlaže novu koncepciju nastave književnosti usmjerene na potporu cjeloživotnom čitanju. Marina Radčenko u radu *Precedent-Related Text as a Way of Creating Expressivity in Newspaper Headlines* analizira posebnosti novinskih naslova u ruskim masovnim medijima. Na temelju korpusa od 100 naslova proučavaju se razne vrste transformacije novih novinskih naslova od starijih pomoću različitih lingvističkih sredstava kako bi se stvorila*

izražajnost (derivacijski procesi na temelju starih tekstova, skraćivanje i proširivanje sintagmi, promjene sintaktičkih struktura).

Slobodan N. Remetić u radu *O upotrebi predloga »o« u govoru istočnobosanskih Era*. Ispitanici su bile osobe koje su tijekom prošlog rata privremeno izbjegle s područja omeđenog rijekama Drinjačom, Biošticom i Krivajom. Zaključuje da se prijedlog *o* znatno češće upotrebljava u konstrukciji s lokativom, a rjeđe s akuzativom. Dubravka Sesar u radu *Krležine »Balade Petrice Kerempuha« između translatološke teorije i prakse* na primjeru češkoga prepjeva balade *Khevenhiller* raspravlja o problemima prevođenja Krležine kajkavštine na češki jezik. Ennio Stipčević u radu *Giulio Camillo Delminio (oko 1480.-1544.) i njegovo uglazbljeno pjesništvo* pobliže analizira pjesme tog renesansnog filozofa i polihistora podrijetlom iz Duvna, što su ih uglazbili Lodovico Bellanda (1611.) i Bartolomeo Spontone (1583.). Marijana Tomelić Ćurlin u radu *Zavirimo u škrinju jezične povijesti (Maleni doprinos proučavanju splitske jezične baštine)* analizira jezik knjižice *Libbar Pavla Karstulovich* iz 1869. g., koja se nalazi u unikatnoj građi koja je pripadala bratovštini crkve Svetoga Križa, a koju je gospođa Zlatka Radica-Jepura donirala zavičajnoj zbirci *Spalatini* Gradske knjižnice Marka Marulića. Ivica Vigato u radu *Leksičke i kulturno-povijesne osobitosti jednoga glagoljičnoga zapisa iz zbirke dokumenata »Spisi Ninske biskupije«* raščlanjuje leksik jednog glagoljičnog zapisa iz 1679. godine, a koji govori o suspenziji svećenika Ivana Baričevića. Leksičkom raščlambom spomenutoga zapisa autor uspijeva predočiti kulturno-povijesnu sliku života ruralnoga stanovništva na prostoru nekadašnje Ninske biskupije. Teodora Vigato u radu *Tri predstave kazališta lutaka »Zadar« u novom stoljeću* govori o estetici zadarskog lutkarstva u 21. st. Zaključuje da ono ima sve osobine postdramskog teatra čija je ključna osobina s jedne strane da se sva sredstva upotrebljavaju s jednakom važnošću, a s druge strane dogodila se promjena stava na strani gledatelja koji participiraju u predstavi. Anica Vlašić-Anić u radu *Hrvatskoglagoljsko »Slovo premudrosti Akirovê« – intertekstualni 'literarni kaleidoskop'* govori o glagoljskim prijevodima *Priče o premudrom Akiru* (knjigoznancu na dvoru asirsko-babilonskoga cara Sinahheriba (705.-681.) koja je u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti inače zabilježena na svima trima hrvatskim povijesnim pismima. Nikola Vuletić i Vladimir Skračić u radu *Specifični južnočakavski leksik morske faune (s posebnim osvrtom na sjevernu Dalmaciju)* istražuju na temelju leksika morske faune kako se južnočakavsko-srednjočakavska dijalektalna granica u sjevernoj Dalmaciji odražava u leksiku. Silvana Vranić i Marina Bratović u radu *Klanjski poredbeni frazemi u konceptima* analiziraju poredbene frazeme u govoru Klane i naglašavaju da oni čine poseban strukturni tip frazema upravo zbog snažne ekspresivnosti, slikovitosti i konotativnog značenja. Sanja Zubčić u radu *Jezik Kazalijeva epa »Grob-*

nik« u kontekstu književnojezične situacije u drugoj polovici 19. st. analizira jezik te knjige iz bogate riječke tiskarske tradicije nastale u postilirsko doba (1863.) kada je potvrđen odabir štokavštine kao osnovice književnoga jezika te je potvrđena latinička grafija, ali je još trebalo riješiti mnoga ključna jezična pitanja. Diana Stolac u radu *Sintaksa humora* istražuje jezična sredstva kojima se ostvaruju komični efekti na sintaktičkoj razini, i to u korpusu komedija Marina Držića i Tituša Brezovačkog. Lada Badurina i Ivo Pranjković u radu *O manje poznatoj polemici Marcela Kušara* bave se njegovom manje poznatom polemikom s pripadnicima tzv. Srpske dubrovačke akademske omladine iz 1892. u kojoj brani pripadnost Dubrovniku, njegova jezika i književnosti hrvatskom nacionalnom korpusu. Kristina Štrkalj Despot u radu *Moral u umu, jeziku i vremenu: konceptualna i inferencijska struktura pojma „moralnost“ u hrvatskom jeziku u dijakronijskoj perspektivi* prezentirala je doista impresivnu sinkronijsku i dijakronijsku analizu riječi *moral* i *moralnost* nastalu na temelju metodologije iz projekta *Croatian Metaphor Repository*. Zaključuje da konceptualni izvori jezičnih metafora nisu arbitrarni, nego vrlo jasno utemeljeni u prirodi našega tijela i društvenih odnosa. Mijo Lončarić u radu *Vukomeričko-pokupski dijalekt* govori o razlozima da se taj dijalekt podijeli na dva zasebna dijalekta – vukomerički i pokupski. Josip Bratulić u radu *Uz Ivšićev »Nacrt za istraživanje hrvatskih i srpskih narječja«* osvjetljava kontekst Akademijinih početnih nastojanja na institucijskom usustavljivanju istraživanja hrvatskih dijalekata. Kako je u nazivu Zbornika i tradicija hrvatskog naroda, rad Marka Dragića *Hrvatski tradicijski adventski i božićni ophodi i običaji namijenjeni djeci* vrlo reprezentativno pokriva to područje jer na multidisciplinarni način interpretira čak pedesetak takvih običaja. Ti su običaji imali izuzetno važnu odgojnu i socijalnu funkciju. Pregled radova završavam s izuzetno zanimljivim radom Ante Periše *Vode u Bibliji – (meta-)fizičko počelo, život, smrt i čišćenje* u kojem autor ukazuje na mnoga arhetipska obilježja ljudskog doživljaja i poimanja vode koja možemo naći u *Bibliji*. U zaključku maestralno povezuje pojmove koji se odnose na vodu s Profesorovim životom i djelovanjem. Navest ću jedan dio koji me se najviše dojmio: »A od svojega gorskoga izvora u Gorskom kotaru i životni mu se *tijek* polako spuštao prema *moru*, i tu na obalama *mora* u miru čekao svoj *uvir* u konačno *more* smirenja i ispunjenja«.

Na kraju treba čestitati i zahvaliti uredništvu Zbornika (akademik Josip Bratulić, prof. dr. sc. Gordana Čupković i dr. sc. Josip Galić) na doista velebno učinjenom poslu, ali i recenzentima koji su obavili strpljiv i odgovoran posao, trudeći se da izvuku najbolje što mogu od autorskih pristupa temama.

Završit ću kratkim osvrtom na naslovnici Zbornika na kojoj Profesora vidimo s leđa okrenutog prema crkvi svetog Krševana. Fotografija simbolizira uzvišenu Profesorovu skromnost i želju za anonimnosti u stilu srednjovjekovnih autora koji osjećaju da su samo sluge Onostranog čiji sjaj ih uvlači u sebe i u kojem

nestaju kao pojedinci. U Profesorovu slučaju je to poniznost i potpuna, malo je reći životna, predanost hrvatskom jeziku, kulturi i tradiciji. Čvrsto vjerujem da će se Profesorova neopisivo bogata bibliografija iz ovog zbornika još znatno obogatiti kroz vrijeme koje dolazi.

Đuro Blažeka